

ÚJ VERSESKÖNYVEK

HORGAS BÉLA: TÁVOLSÁGOK

„Még mélyebbre, még alább, még több pokoljárás.”

Egy éve. Pontosan egy éve fordult a Tiszatáj kritikusa a *Nevetni, sírni* költőjéhez ezekkel a szavakkal. S mint ha csak neki válaszolna, Horgas Béla ma József Attila sorait szegezi új kötetének kapujára: „... bonyolultabb örömek várnak reám és egyszerűbb, de nem dísztelenebb szomorúság.” A *Távolságok* alkotója nem véletlenül idézi e szavakat az *Egy ifjú párra* költőjétől, attól, aki a lét premére lépve filozófiailag készül átfogni a látható és láthatatlan világ kusza szövevényét. Lehetetlen fel nem ismerni túl a képi és szerkezeti párhuzamosságokon („megzörgeti ablakunkat a fagy fiúcska-körmeivel” stb.) rokonságot a költői alapállásban is. „A mások élete ránknehezedik” – írja Horgas („Akár egy halom hasított fa, hever egymáson a világ”) és „Bűnösök vagyunk / mentség erre nincsen” („Hogy bűnös vagyok, nem vitás”). Nem utánézésről, csupán olyan távoli rokonságról van szó, amelyeket az etikai ítéletek emberileg körülhatárolható körének viszonylagos kimeríthetősége határoz meg. A lényeges különbség, hogy míg az *Eszmélet* költője egy valóságos pokoljárás során tömöríti gondolatait filozófiává, az *Évszakok, évek* Horgas Bélája a filozófiai igazságból kiindulva próbálja az egyszerűbb, néha talán le is egyszerűsített szomorúságot.

*Megrohadnak a tölgfyadobogók,
elhervad a trombiták szirma,
nem marad, csak a letagadhatatlan,
a szívetek közepében.*

Magatartása a füsttel, köddel, fagyokkal és vizekkel teli, panteizmust lélegző világban így látatja mindkét arcát: előbb a dolgok viszonylatait tisztán látó költői szem fordul felénk, s csak aztán hívja fel figyelmünket arra, hogy maga is belegabalyodott a modern világ paradox szövevényeibe. A tárgyak és lélektelen élőlények között így válik mindent összekapcsoló, egymással összekötő középponttá:

*...fejemnél felhők,
lábamnál halak,
kövek,
földből kiálló gyökerek:
rokonságban velem,
és egymással haragban.*

Ez a középpontosság azt eredményezi, hogy a világ dolgai és eseményei csupán egyik oldalukat mutatják: az általánost. Az „összekuszált erdő”, mely a költő első kötetében a táj része csupán,

leveleivel és ágaival megmerevedik, ábrává lesz, akárcsak „minden koponya, minden fűszál, minden ajtó.” Kandinsky figyelmeztet arra, hogy modern művészet csak ott születik, ahol a jelek szimbólumokká válnak. E folyamat kezdeti stádiumban érhető tetten a *Távolságok*-ban: a tájak, tárgyak és élőlények mielőtt a filozófiai gondolatok hordozójaként újjáélednének, jelképpé lesznek. A „Hosszúkas kavics / zakatolj csak fogaim mögött”-mondat megvilágosodik, ha összevetjük a *Beszélgetések* soraival: „Szép kavicsok szavak a folyó szájában”, s felfedi azt a költői törekvést, amely a jelképek rendszerének kiépítésében konkretizálódik. Ennek azonban nem csupán az az oka, hogy Horgas modern költő akar lenni – csináltan is, ha kell –, hanem az is, ahogy a világot, tudást, emberséget figyeli:

*megzavarodtunk emberségben
a világ közelről mutatja magát
részleteit és arányait*

Az ellentétek nyugtalanóságát (magaságos ég de közel értünk hozzád / de messze vagyunk tőled) kereső bizonytalanság, az eltökélt kételkedés (meg kell maradni valamiképpen / a kételkedésben) nem a világ, a társadalom megismerhetetlenségének tudatából származik, hanem, amint az idézet is bizonyította, elsősorban etikai jellegű, az „örök” emberi hordozója. „Azonos vagyok a bűnnel, szabadsággal” – vallja a *Második töprengés* – „Nem tudom, hogyan volna jobb, s ha tudnám, megtenném-e.” Látszólag előrelépés ez a néhány erkölcsi princípiumra felépített meditálás az előző kötet érzelmi gazdagságához képest is. S hogy csak látszólag, annak oka az a gondolati tisztázatlanság, amely a filozófiát filozofálásá alacsonyítja, az igazságot közhellyé másodrendűsíti. Megtévészto, de már bizalmatlanságot ebresztó is az a kikiáltott feltárulkozás, amit a kötet második verse ígér: „Minden arcom: nyitva-tárva / rálátsz... minden gyötrelmemre... egyetlen zug sem marad rejtve.” A bizalmatlanság akkor válik teljessé, amikor észrevesszük, hogy a kitarulkozás is fiktív elhatározás: a versek javarésze (de nem a java) egy-egy úgynevezett alapigazságra (Kisfiúk születnek, öregemberek hanyatlanak) vagy azok tagadására (ugye nem lehet, hogy az ember teljen csak bűnnel, félelemmel) épül, s költőjük az alapigazság látószögéből ábrázolja a világot. Amikor ez az alapigazság (hajszalerecskék dróthálózata tartja csak / a súlyos tömböket össze) eleve homályos. a költő szá-

mára is tisztázatlan — akkor a világ is zavarosnak tűnik. Horgas költészetének gyengéje az, hogy a modernségre való formai törekvés nem esik egybe a gondolati modernséggel, amennyiben a lírának csak századunkbeli meditatív élményeit ismétletgeti. A valódi modernség éppen az lett volna, ha a világnak olyan létező tájait fedezi fel, amelyekbe költészete beleyökerezhet. Lehet persze axiómákra is felépíteni világot, csak nem szabad a valódival azonosítani. Jelképek és átváltozások erdeit is be lehet járni, csupán vigyázni kell, hogy legyen következetesség a bolyongásban. Mert ha „a lenyűzött fa kiáltása / mint sötét kő hull a vakvilágba” — elfoghatja a kinyújtott tenyér. De ugyanezen a tenyéren ugyanez a kő „mint hosszúszerű csatakos mellű fájdalom” ezek után már csak költői önkénnyel szűkölködhet. Előrelépést éppen azok a versei jelentenek, amelyek (*Hajnali ablak, Növények, Franz Kafka sír-*

jánál, Falak, Reggel) nem a direkt gondolatiság igényével íródtak, hanem lényegükben hordozzák a gondolatot.

*A bejáratnál egy bábu üldögél,
virág: azon túl,
ember: azon innen.*

*Piros fagyókerek úsznak szemeimben,
az álmatlanság térképei:
kanyargó folyók, hegyek, városok.*

A kérdések verseskönyve a *Távolságok*. Hit és hitetlenség költői kérdései. A válasznak azonban csak aforisztikus súlya van, s nem művészi hitele. Mert ez utóbbi nemcsak a forma, de a kitárulkozás őszinteségének kérdése is. Horgas Béla jó költő. Tehetsége a kezeség, hogy következő köteteiben megvalósítja azt, amit egyelőre csak programnak érezhetünk: „Minden arcom: nyitva-tárva.” (*Magvető Könyvkiadó 1967.*)

VERESS MIKLÓS

NYERGES ANDRÁS: HOLNEMVOLT

Nyerges András intellektuális költő, s mint ilyen természetesen elsősorban az eszme, a gondolat oldaláról szemléli a világot. Így értékeli, ítél és harcol a célért, amit maga elé tűzött. Mert hiszen ítélni természetesen nem is lehet másképp, mint tisztázott, szilárdan vallott meggyőződés, állásfoglalás magaslátáról. Ezek alapján csak helyeselhetjük, ha a költő nem tétovázik, s Nyerges Andrásnál valóban mi sem áll távolabb ettől. Elete és költészete azonban ennek ellenére korántsem kiegyensúlyozott. Szabó György már az első kötetről (*Emberi hitben*) megállapította azt a kettősséget, hogy Nyerges „a megtalált hitet hangsúlyozza; ám a versek inkább valami pontosan nem körvonalazható tanácsalanságról vallanak”, sőt „az egyedül-lét keserveit panaszolják” (Kritika 1963. okt.).

Úgy érezzük, ideznünk kellett ezeket a megállapításokat, mert nagyon találóak, és sajnos, erre a kötetre még inkább érvényesek. Szükséges volt idezni, mert nyilvánvaló, hogy Nyerges mégsem hitte ezt el. Nem hitte el Rigó Bélának sem, aki pedig második kötetről (*Fanyar tükkör*) már ezzel a külön címmel ír: *Út a magányhoz* (Tiszatáj 1965. dec.), és bőséges idézetekkel igyekszik bizonyítani és feltárni a költő emberi és költői magatartásából származó hibákat. Mert természetesen nem a polgári irodalom társadalmi válságérzéséből származó magányról van itt szó, hanem a költőnek önmaga által gyártott kalitkájáról. Arról, hogy

félelmei, szorongásai éppúgy konstruáltak, kiterveltek, mint minden iránt való bizalmatlansága. Ez az, amit most a harmadik kötet után már bátrabban kimondhatunk.

Nyerges valamiféle piederstárlól beszél, harcol és ítél. Persze, nem az a hiba, hogy harcol, s nem is az, hogy ítél, hanem hogy ostorozásainak alig van és mind kevesebb lesz a hitele, mert mindinkább deklarálásnak érezzük. „Rámcsörtetnek a rettenetek” — írja *Ragadozók* c. versében, de az egész hosszú, hatvan-egynéhány soros versből nem is sejtjük, mitől retteg úgy, „mint kire kiehettett ragadozó tör rá”, s miért mondja olyan gúnynyal a „millió valakik”-ről: „dajkád, ne légy zord szörnyeteg, / vigasztald, / biztasd, / le ne nézd — / ő pedig közben megemészti.”

Mi az alapja az ilyen szatirikus ki-rohanásoknak? Ha jobban megvizsgáljuk verseit ebből a szempontból, nyilvánvalóvá válik, hogy ezeket alapvető tévedések, súlyos önellentmondások okozzák. Nyerges szocializmust akar, igazi szocializmust, igazi szocialista emberekkel. S ehhez megvan egyelőre gyártott mércéje, s ez a mérce — legalábbis verseiből mást nem olvashatunk ki — önmaga. Harcol az álszentség, a hazugság, a közöny, a cinizmus ellen. Ez helyes, és ha meghatározott emberek, csoportok, jelenségek ellen fordul, együttérzünk vele. Megértjük, sőt tűzbe hoz a *Ballada a tejről* című, a bürokráciát és önzést szatirizáló verse; jót mosolygunk a *Kis példázat az*